

5. Edukacja nieformalna jako narzędzie integracji

Integracja społeczna

Ludzie nigdy nie przestają się uczyć i rozwijać. Uczymy się różnych rzeczy w różnych momentach i różnych sferach życia. Uczymy się wiele w szkole, ale nie powinniśmy zaniedbywać możliwości uczenia się poza środowiskiem szkolnym. Wszystkie doświadczenia edukacyjne w naszym życiu przyczyniają się do naszego rozwoju osobistego i prowadzą do lepszego zrozumienia środowiska, w którym żyjemy, co z kolei umożliwia nam pełny udział w społeczeństwie.

Formalny system edukacji (szkoły, uniwersytety, szkolenia zawodowe) ma na celu dostarczenie młodym ludziom podstawowej wiedzy, którą mogą wykorzystać w integracji społecznej. Niestety w wielu wypadkach formalny system edukacji z różnych powodów nie zaspokaja wszystkich potrzeb edukacyjnych młodych ludzi. Dlatego też dostępne powinny być inne źródła rozwoju osobistego. Jednym z nich może być edukacja nieformalna, szczególnie, chociaż nie tylko, dla młodych ludzi o mniejszych szansach. Niniejszy rozdział przedstawia różne sposoby uczenia się, porównuje je i rozważa, dlaczego i w jaki sposób nieformalna edukacja powinna stać się „drugą szansą” dla twojej grupy docelowej.

5.1. Edukacja nieformalna i formalna, szkolenie zawodowe

W Europie większość ludzi ma za sobą jakąś formę nauki szkolnej. Ta formalna edukacja szkolna często oparta jest na „pionowej” relacji pomiędzy uczniem/studentem a nauczycielem: posiadacz wiedzy (nauczyciel) i odbiorca (uczeń). Nauczyciel głównie dostarcza wiedzę studentowi w formie kursów i programów nauczania. Po zakończeniu edukacji wydaje się pisemne świadectwo potwierdzające nabycie wiedzy przez ucznia zgodnie z oficjalnymi kryteriami. Takie certyfikaty i dyplomy są często niezbędnym kluczem otwierającym drzwi do rynku pracy.

Dyplomy akademickie głównie dokumentują nabycie wiedzy akademickiej. Szkolenie zawodowe niesie oprócz wiedzy ogólnej więcej treści praktycznych. Daje uczniowi kwalifikacje, które można wykorzystać bezpośrednio na rynku pracy. Zwykle częścią szkolenia zawodowego są praktyki. Praktykanci uczą się zawodu na najniższym poziomie w środowisku zawodowym pod okiem mentora. Po zakończeniu procesu nauczania również wydaje się certyfikat. Szkolenie zawodowe trwa często krócej niż studia formalne i ma na celu szybkie zdobycie praktycznych umiejętności zawodowych. Relacja pomiędzy nauczycielem a uczniem wciąż pozostaje pionowa - nauczyciel przekazuje umiejętności uczniowi.

Edukację nieformalną można określić mianem „nauki poprzez praktykę”. Metodologia polega na interakcji pomiędzy uczniami i konkretnymi sytuacjami, których doświadczają. Zwykle nie ma nauczycieli ani wykładowców dostarczających wiedzy ex-cathedra, a uczniowie i facylitatorzy razem dostarczają sobie nawzajem wiedzy i umiejętności w relacji poziomej. Edukator lub facylitator może być bardziej lub mniej aktywny w organizowaniu uczniowi doświadczeń edukacyjnych. Taka sytuacja ma miejsce podczas pracy z młodzieżą. Możliwa jest maksymalizacja korzyści płynących z edukacji nieformalnej poprzez wykorzystanie różnych metod, takich jak edukacja rówieśnicza, praca nad projektem, projekty mobilne, i inne. Uczniowie znajdują się w centrum własnego procesu edukacyjnego, a pracownicy młodzieżowi wspierają ich w tym procesie. Niestety, obecnie rzadko wydaje się certyfikaty kompetencji nabytych przez uczniów w procesie edukacji nieformalnej.

Czasami myli się edukację nieformalną i incydentalną. Uważamy, że edukacja incydentalna jest spontaniczna, ma miejsce w codziennym życiu, a edukacja nieformalna jest zaplanowana i przemyślana przez facylitatora, trenera lub pracownika młodzieżowego, który również wspiera młodego człowieka w czasie całego procesu edukacyjnego.

	Edukacja formalna: studia akademickie	Edukacja formalna: szkolenie zawodowe	Edukacja nieformalna
Stosowane metody nauczania	Kursy, na których ma miejsce głównie relacja pionowa pomiędzy posiadaczem wiedzy a uczniami.	Relacja pionowa tak jak w wypadku studiów akademickich. Kursy mogą przeplatać się z praktyką. W czasie praktyki może pojawić się mentoring.	Interaktywna relacja pomiędzy uczniami i ich środowiskiem – „Uczenie się poprzez praktykę”. Często wykorzystuje się edukację rówieśniczą i mentoring.
Treść	Głównie ogólna. Określona przez władze edukacyjne.	Nastawiona na umiejętności praktyczne. Określona przez władze edukacyjne.	Wybierana przez ucznia. Żadnej formuły oprócz nabycia konkretnych doświadczeń.
Certyfikat	Zwykle wydawany na zakończenie kursu i uzależniony od pozytywnej weryfikacji wiedzy. Ustalany zgodnie z kryteriami zdefiniowanymi przez władze edukacyjne.	Zwykle wydawany pod koniec szkolenia i uzależniony od pozytywnej weryfikacji wiedzy i praktyki. Ustalony zgodnie z kryteriami zdefiniowanymi przez władze edukacyjne.	Obecnie brak certyfikatu, ale może się zaliczać do studiów uniwersyteckich (np. w Finlandii).
Czas trwania	Zwykle: Od wieku 6 do 18 lat: szkolnictwo podstawowe i średnie; Powyżej 18 lat: do 10 lat studiów (uniwersytet).	Zwykle krótki: Rozpoczyna się w niektórych krajach w wieku 14 lat i trwa do 4 lat w czasie szkoły średniej; 2 lub 3 lata po studiach uniwersyteckich.	Edukacja przez całe życie.
Plusy	Obowiązkowa dla wszystkich (zwykle do 16 roku życia); dostarcza podstawowej wiedzy. Często prawie bezpłatna w sektorze publicznym. Zaświadczenie w formie oficjalnych dyplomów akademickich.	Krótką, zapewnia umiejętności praktyczne, które można wykorzystać bezpośrednio na rynku pracy. Certyfikacja w formie dyplomów szkolenia zawodowego.	Dostępna we wszystkich momentach życia. „Druga szansa” dla młodych ludzi o mniejszych szansach.
Minusy	Dyplomy akademickie mogą mieć charakter ogólny, wymagane mogą być dalsze specjalistyczne studia lub szkolenie. Nie dostosowane do wszystkich. Nie uznawane na terenie całej Europy (trudności z przeniesieniem wartości dyplomu za granicę).	Często nie wybierane przez młodych ludzi, ale narzucone z góry w czasie studiów. Potrzeby rynku pracy mogą się zmieniać sprawiając, że kwalifikacje stają się bezużyteczne. Nie uznawane na terenie całej Europy (trudności w uznaniu wartości kwalifikacji za granicą).	Brak formalnego uznania.

5.2. Praca z młodymi ludźmi o mniejszych szansach

Praktyka – konkretny przykład

Djilali wychowywał się w „trudnej” dzielnicy Tuluzi, miasta na południu Francji, wśród młodzieży o mniejszych szansach. Dyskryminacja, przemoc, narkomania, słabe wyniki w nauce, problemy w relacjach z rodzicami, policją i sąsiadami to kłopoty dobrze znane i często doświadczane przez młodych ludzi w mieście. Djilali chciał włączyć się w życie społeczności i stworzyć interesujące zajęcia. W ramach „Inicjatyw Grupowych” założył stowarzyszenie „Sport i rozrywka”, które pozwoliło młodym mieszkańcom miasta zrealizować projekt. Djilali następnie zmobilizował siedmiu młodych ludzi, by razem wystawili sztukę teatralną zatytułowaną „Les ombres de la cité”, która opowiadałaby o problemach młodych ludzi żyjących na obszarach zaniedbanych. W ramach realizacji projektu udało się wystawić dziesięć spektakli w szkołach, uniwersytetach i innych posiadających niezbędną infrastrukturę miejscach na terenie całego kraju. Projekt, który udało się doprowadzić do końca dzięki Djilali i jego zespołowi wzbudził publiczne zainteresowanie i zapoczątkował szkolenia zawodowe. Najbardziej wytrwali uczestnicy odbywają szkolenia w celu uzyskania kwalifikacji nauczycielskich. Dzisiaj wszyscy biorą aktywny udział w życiu społeczności.

Mimo że począwszy od drugiej połowy dwudziestego wieku instytucje edukacji formalnej w Europie dokładają wysiłków w celu poprawy równowagi pomiędzy teorią a praktyką w szkołach, różnic określonych powyżej wciąż nie udało się zniwelować. W celu dostosowania sposobów nauczania do potrzeb i oczekiwań uczniów podjęto pewne inicjatywy. Zalicza się do nich na przykład teoria „zróżnicowanych podejść do uczenia się” Philippe’a Meirieu. Inicjatywy tego typu są jednak nadal rzadkie. Dlatego też wielu młodych ludzi porzuca formalną edukację bez ukończenia studiów lub zdobycia kwalifikacji.

Młodzi ludzie, którzy wcześniej porzucili szkołę lub którzy znajdują się w trudnej sytuacji mogliby skorzystać z edukacji nieformalnej jako drugiej szansy, która mogłaby mieć silny wpływ na ich życie. To podejście edukacyjne powinno zostać dobrze przemyślane, przygotowane i wdrożone przy aktywnym udziale samych młodych ludzi. Ponadto, jego zastosowanie musi być spójne z życiem młodych ludzi; powinno uwzględniać ich przeszłość, a wyniki tych działań powinny prowadzić do kolejnego kroku na drodze do integracji społecznej.

Nieformalna edukacja powinna zapewnić wsparcie młodym ludziom o mniejszych szansach w realizacji własnych projektów krok po kroku (jak zobaczymy w 6.2. *Podejście krok po kroku*). Gdy są oni, zgodnie z definicją edukacji nieformalnej, w centrum działalności edukacyjnej, czują się zaangażowani, realizują równoległe swoje zainteresowania, znajdują silną motywację, nabierają pewności siebie i w wyniku tego rozwijają swoje zdolności i umiejętności w praktyce. Jednakże edukacja nieformalna jest tylko wtedy skuteczna, gdy jest właściwie realizowana i monitorowana. Nie dzieje się to z dnia na dzień, ale wymaga czasu. Trzeba się poznać i zbudować relację opartą na zaufaniu (zob. 6.3. *Budowanie zaufania*) z wykorzystaniem metod dostosowanych do konkretnych wymagań. Pomocne może okazać się nawet nawiązanie stosunków z osobami, którzy znają już młodych ludzi lub pracowali z nimi w przeszłości (zob. 4.1. *Młodzi ludzie w swoich wspólnotach* oraz 4.2. *Nawiązywanie partnerskich stosunków*).

Innym ciekawym aspektem zastosowania edukacji nieformalnej jest fakt, że młodzi ludzie mogą stać się następnie „bardziej doświadczonymi rówieśnikami” dla swoich kolegów oraz motywować i wspierać ich w relacji poziomej. Jest to tak zwana edukacja rówieśnicza, w której młodzi ludzie dzielą się doświadczeniami i zapewniają wsparcie innym w konkretnych sytuacjach (zob. 7.1. *Edukacja rówieśnicza*).

Edukacja nieformalna powinna być narzędziem integracji dla wszystkich, szczególnie tych, którym nie poszczęściło się w formalnym systemie edukacji. Jednakże pracownicy młodzieżowi lub pracownicy opieki społecznej powinni być świadomi, że ich działanie będzie realizowane jako etap większej całości i dlatego nie powinno być celem ostatecznym. Edukacja nieformalna zakłada również spełnienie podstawowych potrzeb osób, którym ma służyć. Trudno rozpocząć pracę z młodymi ludźmi nad ich rozwojem osobistym, jeśli w tym samym czasie nie mają oni gdzie mieszkać, ani co jeść.

Dostosuj swój styl pracy do swojej grupy docelowej, wykorzystując podejście krok po kroku (zob. 6.2. *Podejście krok po kroku*) i zaplanuj konkretne sukcesy (nawet bardzo małe) na każdym etapie, w celu wytworzenia dynamiki motywacji. Sukces budzi pewność siebie i poczucie własnej wartości.

Gdy połączysz wszystkie te składniki i rozpoczniesz swoją pracę we właściwym punkcie drogi młodego człowieka, twoje działanie stanie się silnym narzędziem. Ta alternatywna edukacja może być dla młodych ludzi drugą szansą odnalezienia swojej drogi powrotnej do społeczeństwa.

Praktyka – konkretny przykład

M, 24 lata, był bezrobotny. Przerwał szkołę w wieku 16 lat. Pochodził z rozbitej rodziny i miał ciągłe problemy z policją z powodu narkotyków. Zaopiekowało się nim stowarzyszenie zajmujące się pracą społeczną. Zaproponowano mu, aby starał się o przyjęcie do Wolontariatu Europejskiego. M tak właśnie zrobił. Projekt został zatwierdzony i M wyjechał za granicę na 4 miesiące, pracując przy organizacji alternatywnych wycieczek turystycznych dla młodzieży. W ramach projektu M nauczył się wielu nowych rzeczy, nie tylko praktycznego zarządzania wycieczkami, ale również mówienia w obcym języku, sposobów spędzania czasu i pracy z niekiedy trudną młodzieżą, itd. Po czterech miesiącach M zdecydował się rozpocząć szkolenie zawodowe, aby pracować w sektorze turystycznym.

M skorzystał ze specjalnego programu edukacji nieformalnej umożliwiającego powrót do normalnego życia. Dzięki wsparciu pracowników socjalnych (w obu krajach) M zdołał ponownie wziąć na siebie odpowiedzialność i poczuć się potrzebny w społeczeństwie. Praktyczne umiejętności, które nabył (rozbijanie namiotów, gotowanie, itd.) to nie wszystko, czego się nauczył. Dużą korzyścią był też kontakt z ludźmi i nowe doświadczenia, które w efekcie doprowadziły do zdobycia nowego zawodu i pracy w sektorze turystycznym. Co ciekawe, pozytywne doświadczenie w nieformalnym otoczeniu rozbudziło w nim chęć i motywację do powrotu do formalnego szkolnictwa w celu zdobycia kwalifikacji. Pracownicy młodzieżowi mają więc wiele do zrobienia i mogą z nadzieją spoglądać w przyszłość.